

Przemysław Skulski

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

INTEGRACJA EKONOMICZNA SZANSĄ ROZWOJU KRAJÓW TRZECIEGO ŚWIATA W GLOBALNEJ GOSPODARCE

Streszczenie: Lata 90. XX w. zapoczątkowały nowy okres w procesach integracji gospodarczej krajów rozwijających się, zarówno w Ameryce Łacińskiej, jak i w Azji Południowo-Wschodniej oraz w Afryce. W Ameryce Łacińskiej wyrazem takiego stanu rzeczy stała się intensyfikacja współpracy gospodarczej, rewitalizacja istniejących ugrupowań gospodarczych oraz zawarcie nowych porozumień. W Azji Południowo-Wschodniej zmienił się charakter ASEAN, a nadrzędnym celem stało się wzmocnienie współpracy gospodarczej, co w konsekwencji doprowadziło do zwiększenia konkurencyjności regionu na arenie międzynarodowej. Natomiast procesy integracji gospodarczej inicjowane w Afryce zmierzają do zwiększenia siły politycznej położonych tam krajów na arenie międzynarodowej, a co za tym idzie, zwiększenia ich udziału w międzynarodowym podziale pracy i w efekcie pobudzenia rozwoju gospodarczego. Jednak dotychczas podejmowane na Czarnym Kontynencie działania nie przynoszą wymiernych efektów ekonomicznych.

Słowa kluczowe: integracja gospodarcza, kraje rozwijające się, współpraca międzynarodowa.

1. Wstęp

Lata 90. XX wieku przyniosły istotne zmiany jakościowe w funkcjonowaniu gospodarki światowej, co się wiązało z intensyfikacją globalnych powiązań gospodarczych, politycznych i społecznych, liberalizacją przepływów czynników produkcji, technologii, wiedzy, kapitałów, usług i informacji oraz ze wzrostem współzależności pomiędzy uczestnikami wymiany międzynarodowej. W konsekwencji doprowadziło to do przekształcenia znacznej części gospodarki światowej w system zintegrowanych rynków i stało się motywem poszukiwania przez kraje rozwijające się nowych form dostosowań do zaistniałej sytuacji. Ani kraje rozwijające się Afryki oraz Ameryki Łacińskiej, ani kraje zlokalizowane w regionie Azji i Pacyfiku nie mogły pozostać obojętne na zachodzące w gospodarce światowej procesy. Odpowiedzią stało się wzmocnienie współpracy regionalnej jako pomostu, który umożliwi wzmocnienie uczestnictwa w globalnym rynku i efektywniejszy udział w międzynarodowym podziale pracy.

Poczynione obserwacje skłoniły autora niniejszego artykułu do próby znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy obserwowane procesy integracji ekonomicznej w krajach rozwijających się mogą stać się realną szansą dla ich przyszłego rozwoju w realiach gospodarki globalnej.

2. Doświadczenia integracyjne Ameryki Łacińskiej

Podstaw procesów integracji regionalnej w Ameryce Łacińskiej można doszukiwać się w czasach, gdy część państw regionu znajdowała się jeszcze pod panowaniem kolonizatorów. Istotnymi elementami ułatwiającymi współpracę tych państw są z pewnością wspólnota języka, wspólna przeszłość, szczególnie w kontekście walki z zależnością kolonialną od Hiszpanii i Portugalii, a także z wpływami Stanów Zjednoczonych oraz podobna sytuacja, jeśli chodzi o problemy rozwoju gospodarczego tych krajów po II wojnie światowej.

W XIX w. Simon Bolivar nawoływał do stworzenia federacji wszystkich państw hiszpańskiej Ameryki. Jego wizja została zrealizowana tylko częściowo, przez utworzenie w 1819 r. Wielkiej Kolumbii, obejmującej obecną Wenezuelę, Kolumbię, Ekwador i Panamę. W pierwszej połowie XX w. w krajach Ameryki Łacińskiej dominował z kolei protekcyjizm, a poszczególne kraje preferowały zorientowane wewnętrznie ścieżki rozwoju, co w praktyce oznaczało ograniczenie importu artykułów przemysłowych i realizację polityki substytucji importu. Brak satysfakcjonujących wyników obranej strategii, a także naciski ze strony Komisji Ekonomicznej ONZ ds. Ameryki Łacińskiej i Karaibów (CEPAL) zwróciły kraje regionu w kierunku nawiązania bliższej współpracy¹.

W latach 60. w Ameryce Łacińskiej podjęto pierwsze próby integracji gospodarczej. W 1960 r. Argentyna, Brazylia, Chile, Ekwador, Kolumbia, Meksyk, Paragwaj, Peru oraz Urugwaj powołały **Stowarzyszenie Wolnego Handlu Ameryki Łacińskiej (Latin American Free Trade Association, LAFTA)**, które w okresie 12 lat miało doprowadzić do zniesienia cel w ich wzajemnych obrotach przy zachowaniu przez każdy kraj autonomicznej zewnętrznej taryfy celnej wobec państw trzecich. Przewidywano też ściślejszą koordynację polityki gospodarczej, a przede wszystkim polityki rozwoju przemysłu. W ugrupowaniu tym ujawniły się jednak duże rozbieżności interesów, które wstrzymały w praktyce proces liberalizacji wzajemnych obrotów. W celu osiągnięcia ożywienia procesów integracyjnych i ustanowienia odpowiednich mechanizmów ugrupowanie to przekształcono w 1980 r. w **Stowarzyszenie Integracyjne Ameryki Łacińskiej (Latin American Integration Association, LAIA)**, również z zamiarem liberalizacji wzajemnego handlu, współpracy w rolnic-

¹ K.A. Nawrot, *Integracja regionalna z perspektywy Azji Południowo-Wschodniej i Ameryki Łacińskiej*, [w:] M.F. Gawrycki (red.), *Ameryka Łacińska w regionie Azji i Pacyfiku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 370-371.

twie i przemyśle, współpracy technologicznej oraz specjalizacji w uzgodnionych dziedzinach².

W 1960 r. utworzono **Wspólny Rynek Ameryki Środkowej (Central American Common Market, CACM)**, obejmujący Gwatemalę, Honduras, Kostarykę, Nikaraguę i Salwador. Rok później powołano **Środkowoamerykański Bank Integracji Gospodarczej**, którego celem było wspomaganie rozwoju przemysłu w tym regionie, a także współpracy kredytowej i walutowej. W ciągu 10 lat kraje te osiągnęły postęp w dziedzinie liberalizacji i rozwoju wzajemnego handlu. Jednak sprzeczności gospodarcze i polityczne pomiędzy poszczególnymi krajami, a zwłaszcza tzw. wojna futbolowa – konflikt między Salwadorem i Hondurasem z 1969 r. – doprowadziły do zastopowania tego przedsięwzięcia³. Wznowienie współpracy w regionie Karaibów nastąpiło na początku lat 90. XX w., a jej pozytywne efekty odzwierciedlają się w handlu wewnątrzgałęziowym, którego udział w eksporcie w 1997 r. wyniósł 17%.

Kolejną inicjatywą integracyjną w Ameryce Łacińskiej było ugrupowanie o nazwie **Karaibskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu (Caribbean Free Trade Association, CARIFTA)** założone w 1965 r. Cztery lata później zawarto porozumienie, w którego wyniku miał być utworzony w okresie 10-15 lat tzw. **Andyjski Wspólny Rynek**, obejmujący Boliwię, Ekwador, Kolumbię, Peru, Wenezuelę i Chile. Także i w tym wypadku ujawniły się rozbieżności interesów, które sprawiły, że nie uzyskano znaczących rezultatów. Problemem było przede wszystkim to, że korzyści ze współpracy nie były równomiernie rozłożone pomiędzy poszczególnych członków ugrupowania. Próbą poprawy sytuacji było rozszerzenie zakresu integracji, co doprowadziło do utworzenia w 1973 r. **Wspólnoty Karaibskiej (Caribbean Community and Common Market, CARICOM)**. Podstawowym problemem tego ugrupowania były duże różnice potencjału ekonomicznego państw członkowskich oraz brak dywersyfikacji ich struktur gospodarczych. Pomimo to udało się zacieśnić współpracę, tworząc m.in. Zgromadzenie Parlamentarzystów Wspólnoty Karaibskiej. Wzrosły także obroty pomiędzy krajami członkowskimi z 500 mln USD w 1990 r. do 800 mln w 1997r.⁴

Przełom lat 80. i 90. XX w. zaowocował przyjęciem Deklaracji z Grand Anse (czerwiec 1989), która stanowiła wezwanie do pogłębienia integracji oraz wzmocnienia Wspólnoty Karaibskiej we wszystkich jej wymiarach. Kraje uzgodniły, iż w stosunkowo krótkim czasie ustanowią Wspólny Rynek i Gospodarkę CARICOM (CARICOM Single Market and Economy, CSME) w oparciu o realizację programu roboczego. Cały projekt CSME zaczął funkcjonować na początku 2006 r. – najpierw w gronie 6 członków (Barbados, Belize, Gujana, Jamajka, Trynidad i Tobago oraz

² P. Bożyk, J. Misala, *Integracja ekonomiczna*, PWE, Warszawa 2003, s. 232-233.

³ J. Słodaczuk, Z. Kamecki, P. Bożyk, *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne. Teoria i polityka*, PWE, Warszawa 1987, s. 240.

⁴ E. Oziewicz (red.), *Procesy integracyjne we współczesnej gospodarce światowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 184.

Surinam), a od lipca 2006 r. jako „karaibska dwunastka” (po przystąpieniu Antigui i Barbudy, Dominiki, Grenady, St. Kitts/Nevis, St. Lucia oraz St. Vincent i Grenadyn). Zasadność powołania CSME może jednak budzić wątpliwości z racji raczej niskiego udziału handlu (eksportu i importu) wewnątrzspółnotowego, który w 2004 r. kształtował się odpowiednio na poziomie 13,1 oraz 12,4%. Chociaż z drugiej strony, być może, stosunki handlowe krajów CARICOM ulegną w ten sposób zacieśnieniu⁵.

Ożywienie procesów integracyjnych nastąpiło w Ameryce Łacińskiej w latach 90. W 1991 r. powstał **Wspólny Rynek Ameryki Południowej (Mercado Común del Sur, MERCOSUR)** zrzeszający w chwili powstania Brazylię, Argentynę, Paragwaj i Urugwaj, a od lipca 2006 r. – Wenezuelę. Na kraje tej grupy przypada współcześnie około 50% PKB Ameryki Łacińskiej, a ich wspólny rynek liczy 200 mln konsumentów. Jest to obecnie najważniejsze ugrupowanie integracyjne w tym rejonie, które po zawarciu porozumienia ze Wspólnotą Andyjską (grudzień 2004) oraz perspektywą ustalenia dogodnych warunków handlu ze Stanami Zjednoczonymi staje się konkurencyjne względem NAFTA czy UE.

Podstawowym celem funkcjonowania MERCOSUR jest wzmocnienie współpracy gospodarczej i zniesienie barier handlowych pomiędzy członkami ugrupowania. W dekadzie lat 90. kraje członkowskie przeprowadziły głębokie reformy strukturalne, których rezultatem stało się większe otwarcie ich gospodarek. Jedną ze zmian było usunięcie większości barier, co zaowocowało poprawą wskaźników wzrostu gospodarczego. Integracja w ramach MERCOSUR poprawiła również wiarygodność poszczególnych państw członkowskich, co przełożyło się pozytywnie na zainteresowanie współpracą w regionie krajów nie należących do ugrupowania i wzrost bezpośrednich inwestycji kapitałowych na jego obszarze⁶. Atutem MERCOSUR jest również klarowna i względnie sprawnie funkcjonująca struktura instytucjonalna, ułatwiająca planowanie i realizację kolejnych etapów integracji. Natomiast ograniczeniem rzutującym na przyszłość tego ugrupowania jest to, iż wszelkie trudności gospodarcze jednego z krajów członkowskich bardzo silnie oddziałują na pozostałych członków, powodując reakcje o charakterze protekcyjnym, niweczące dotychczasowe osiągnięcia procesu integracji.

Duże nadzieje wiązane są także z utworzoną w 1994 r. przez Stany Zjednoczone, Kanadę i Meksyk **Północnoamerykańską Strefą Wolnego Handlu (North American Free Trade Agreement, NAFTA)** i zamiarem rozszerzenia jej na kraje Ameryki Południowej⁷. Według niektórych ocen jest to najbardziej realna możliwość praktycznej realizacji strefy wolnego handlu obejmującej cały kontynent amerykański. Problemy, na jakie do tej pory natrafia NAFTA, wskazują jednak, że jest to perspektywa dość odległa.

⁵ J. Rymarczyk, M. Wróblewski (red.), *Pozaeuropejskie ugrupowania integracyjne*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2006, s. 84-88.

⁶ Tamże, s. 147-160.

⁷ Co ma odzwierciedlenie w pracach nad Free Trade Area of the Americas (FTAA), która miała być ustanowiona w 2005 r. Jednak do chwili obecnej nie udało się tego dokonać.

Warto podkreślić, iż umowa ustanawiająca NAFTA znacznie wykracza poza ramy konstruowane dla tego typu porozumień. Włączenie bowiem regulacji odnoszących się do wzajemnego wspierania przepływu inwestycji, rynku pracy czy bardziej skoordynowanych działań z zakresu ochrony środowiska jest typowe dla bardziej zaawansowanych form integracji gospodarczej.

3. Procesy integracji gospodarczej w Afryce

Pierwsze koncepcje postulujące integrację państw położonych w Afryce zostały sformułowane na przełomie XIX i XX w. Ich twórcami byli obywatele nie Afryki, lecz Ameryki Północnej i Środkowej: do najbardziej znanych należą W.E.B. Du Bois (USA), S. Williams (Trynidad i Tobago) i M. Garvey (Jamajka). Idee te miały wówczas wymiar wyłącznie filozoficzny i nie zakładały bloku panafrykańskiego⁸. Rozwinęły się one dopiero po II wojnie światowej, zwłaszcza po uzyskaniu niepodległości przez Ghanę w 1957 r.

Na przełomie lat 50. i 60. XX w. w Afryce zderzyły się ze sobą dwie koncepcje panafryzmu. Zwolennikiem silnego sojuszu na płaszczyźnie politycznej, wojskowej i ekonomicznej w postaci „Stanów Zjednoczonych Afryki” był K. Nkrumah, przedstawiciel grupy Casablanca, który uważał, iż wolny rynek i integracja polityczna stanowią fundament pełnego i szybkiego rozwoju⁹. Jednak ze względu na wciąż znaczącą pozycję byłych mocarstw kolonialnych projektu tego nie można uznać za realistyczny. Druga koncepcja, którą popierali reprezentanci grupy Monrowia¹⁰, zakładała zachowanie suwerenności, nieingerencję w wewnętrzne sprawy niepodległych państw i nietykalność granic powstałych w wyniku kolonizacji oraz stopniowe dochodzenie do zjednoczenia państw afrykańskich. Różnice zdań i napięcia między obiema grupami stanowiły poważną przeszkodę na drodze do utworzenia wspólnej organizacji panafrykańskiej. Aby przybliżyć stanowiska obu grup, wysiłki dyplomatyczne podjęli Hajle Sellasje i etiopski rząd, który zachowywał neutralność.

Od 22 do 25 maja 1963 r. w Addis Abebie (Etiopia) odbył się szczyt wszystkich niepodległych państw afrykańskich, podczas którego osiągnięto kompromis i powołano **Organizację Jedności Afrykańskiej (OJA)**¹¹. Do sukcesów OJA zalicza się obalenie apartheidu w RPA oraz zlikwidowanie pozostałości kolonializmu na kontynencie. Organizacja ta podejmowała działania w bardzo wielu obszarach, lecz dekla-

⁸ P. Górzny, *Unia Afrykańska – marzenie o zjednoczonej Afryce*, „Stosunki Międzynarodowe” 2005, nr 1-2, s. 80-81.

⁹ B. Ndiaye, *Od Organizacji Jedności Afrykańskiej do Unii Afrykańskiej*, [w:] A. Żukowski (red.), *Z problemów społeczno-politycznych Afryki Subsaharyjskiej*, t. 1, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2004, s. 91.

¹⁰ Grupa Monrowia była to grupa 20 państw, która zawiązała się w sierpniu 1961 r. na konferencji państw afrykańskich zwołanej w Monrowii (stolica Liberii).

¹¹ D. Deska, *Instytucjonalizacja regionalizmu afrykańskiego od OJA do Unii Afrykańskiej*, [w:] J.J. Milewski, W. Lizak (red.), *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002, s. 73-74.

racje pozostawały często na papierze, a jeżeli podejmowane były jakieś środki, okazywały się nieskuteczne.

Procesy globalizacji i regionalizacji na innych kontynentach oraz konieczność zwiększenia skuteczności OJA doprowadziły przywódców państw afrykańskich do decyzji o ustanowieniu **Unii Afrykańskiej (UA)**, której akt założycielski został sformułowany w Lome (Togo) w 2000 r. Wśród podstawowych celów organizacji wymienia się: postępującą integrację polityczną i gospodarczą państw afrykańskich, obronę niepodległości i integralności terytorialnej, obronę praw człowieka i podnoszenie poziomu życia afrykańskich narodów i, co godne podkreślenia, nieustanną harmonizację polityki między poszczególnymi regionalnymi wspólnotami gospodarczymi w Afryce. Warto również nadmienić, iż Akt Założycielski UA z Lome potwierdza zasadność utworzenia Afrykańskiej Wspólnoty Gospodarczej, w której upatruje się szansy na szybszy rozwój społeczno-ekonomiczny.

Próby współpracy regionalnej podejmowały także inne kraje afrykańskie w innych częściach kontynentu. Już w 1945 r. utworzono **Ligę Państw Arabskich**, do której wchodziły początkowo: Egipt, Irak, Jordania, Liban, Syria, Arabia Saudyjska i Jemen¹². W późniejszym okresie do Ligi dołączyły kraje uzyskujące niepodległość, m.in. Algieria, Maroko, Tunezja, Libia, Bahrajn i Zjednoczone Emiraty Arabskie. Liga Arabska jest wprawdzie głównie organizacją polityczną, ale zajmuje się także współpracą gospodarczą za pośrednictwem Rady Gospodarczej Ligi Państw Arabskich. Jej działania służą ułatwianiu rozwoju gospodarczego, wzajemnej wymiany handlowej oraz współpracy finansowej¹³.

W 1962 r. Egipt, Algieria, Maroko, Ghana, Gwinea i Mali zawarły porozumienie o utworzeniu wspólnego rynku (tzw. **grupa Casablanca**), którego celem było zniesienie ceł i ilościowych ograniczeń w handlu oraz utrudnień w migracji siły roboczej. Jednak ze względu na znaczne sprzeczności interesów porozumienie to praktycznie nie dało żadnych rezultatów.

Dopiero jednak po powstaniu przywołanej wyżej OJA nastąpił bardziej dynamiczny rozwój bloków polityczno-gospodarczych we wszystkich regionach Afryki. Istnieje także zależność odwrotna: postępy w integracji regionalnej przekładają się na powodzenie integracji ogólnofrykańskiej.

Przykładem działań integracyjnych jest ugrupowanie utworzone w maju 1975 r. przez kraje Afryki Zachodniej – **Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej (Economic Community of West African States, ECOWAS)**. Jej celem była liberalizacja wzajemnego handlu, wprowadzenie zewnętrznej wspólnej taryfy celnej dla krajów trzecich, uzyskanie swobody ruchu osobowego, współpraca w wykorzystywaniu zasobów naturalnych, współpraca w rolnictwie i rybołówstwie, w przemyśle, transporcie oraz komunikacji. Ze względu na brak podstawowej infrastruktury

¹² Egipt został wykluczony z Ligi po zawarciu traktatu pokojowego z Izraelem w Camp David w 1979 r.

¹³ J. Söldaczuk, J. Misala, *Historia handlu międzynarodowego*, PWE, Warszawa 2001, s. 241.

zadawnione antagonizmy oraz duże różnice interesów politycznych i gospodarczych proces integracji przebiega powoli. Pomimo braku wymiernych rezultatów należy jednak zauważyć, że ugrupowanie to, skupiające obecnie 16 państw, tworzy podwaliny ekonomicznej i politycznej integracji w Afryce. Jeżeli – zgodnie ze zrewidowanym traktatem ECOWAS z 1993 r. – doszłoby w przyszłości do przekształcenia tego ugrupowania w unię gospodarczo-walutową, to miałoby ono szansę stać się rdzeniem Unii Afrykańskiej.

Wspólny Rynek Afryki Wschodniej i Południowej (Common Market for Eastern and Southern Africa, COMESA) stanowi jedną z największych regionalnych wspólnot gospodarczych w Afryce pod względem liczby członków (jest ich 20). Ugrupowanie to powstało w 1994 r. z inicjatywy 21 państw afrykańskich, lecz obecny skład członków zmienił się w ciągu dekady. Początkowo celem COMESA było zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa, a także wykorzystanie zasobów mineralnych dla dobra wszystkich narodów zamieszkujących tę część Afryki. Obecnie głównym zamierzeniem ugrupowania jest utworzenie jednorodnego obszaru gospodarczego¹⁴.

W latach 80. nastąpiło spowolnienie procesów integracji afrykańskiej, jednak w kolejnej dekadzie znów doszło do ich ożywienia. Obecnie – w końcu pierwszej dekady XXI w. – w Afryce jest już przeszło 100 różnych ugrupowań regionalnych¹⁵.

Z jednej strony nadmierny rozkwit bloków gospodarczych powoduje problemy: nakładanie się członkostwa dużej liczby krajów w dwóch lub więcej ugrupowaniach wywołuje konflikty interesów, dublowane są środki finansowe. Skala tego zjawiska w Afryce jest ogromna. Z drugiej jednak strony uczestnictwo w kilku ugrupowaniach gospodarczych jednocześnie umożliwia krajom członkowskim zmniejszenie ryzyka związanego z ewentualnym niepowodzeniem integracji¹⁶.

4. Specyfika integracji gospodarczej w regionie Azji i Pacyfiku

Idea współpracy między krajami zlokalizowanymi w regionie Azji i Pacyfiku ma już dosyć długą tradycję. Pierwszym państwem, którego mieszkańcy podjęli próby integracji krajów tego regionu, zresztą w celu realizacji partykularnych interesów, była Japonia. Miał jej w tym pomóc rozwój wschodnioazjatyckiej tożsamości¹⁷. Ostatecznie dążenia te zakończyły się działaniami militarnymi. Także w Chinach pojawiały się opinie o potrzebie zjednoczenia Azji Wschodniej w obliczu zagrożenia zachod-

¹⁴ *Overview of COMESA*, www.comesa.int (pobrano 30.12.2008).

¹⁵ D. Bach, *Regionalizm, integracja i transnarodowa regionalizacja w Afryce*, [w:] K. Jędrzejczyk-Kuliniak, L. Kwieciński, B. Michalski, E. Stadtmüller (red.), *Regionalizacja w stosunkach międzynarodowych. Aspekty polityczno-gospodarcze*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 268.

¹⁶ *Assessing Regional Integration in Africa*, Economic Commission for Africa, Addis Ababa 2004, s. 3.

¹⁷ D.B. He, *East Asian ideas of regionalism: A normative critique*, „Australian Journal of International Affairs” 2004, Vol. 58 (1), s. 108.

nią kolonizacją. Jednak inicjatywy te zostały prawie całkowicie zaniechane wraz z zakończeniem II wojny światowej. Stan taki trwał mniej więcej do połowy lat 60. XX w. Wówczas kwestia integracji ponownie została podjęta – początkowo przez Japonię, a później również przez inne państwa regionu.

Początkowo regionalna współpraca gospodarcza w Azji Południowo-Wschodniej rozwijała się głównie w ramach Komisji Gospodarczej ONZ dla Azji. W 1967 r. w celu zintensyfikowania tej współpracy powołano **Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (Association of South East Asian Nations, ASEAN)** z udziałem Filipin, Indonezji, Malezji, Singapuru i Tajlandii, którego przedmiotem działań jest szeroka współpraca w przemyśle, rolnictwie, handlu i transporcie. Obecnie należą do niego także Birma, Brunei, Laos i Wietnam, a od 1999 r. Kambodża. Ugrupowanie to przyczyniło się do rozwoju współpracy ekonomicznej pomiędzy krajami członkowskimi. Tworzenie struktur integracyjnych (np. strefy wolnego handlu AFTA) napotyka wiele przeszkód. Sukcesem ASEAN jest jednak to, że ugrupowanie to przetrwało wiele trudnych momentów, w tym kryzys azjatycki końca lat 90., a bilans jego dokonań na przestrzeni dziesięcioleci stał się czynnikiem motywującym i wzorcem dla kolejnych inicjatyw oraz form kooperacji w regionie. Zaznaczyć także trzeba, że istotną rolę odgrywa Japonia, będąca dla krajów ASEAN wzorcem i liderem.

W lipcu 1980 r. w Tarawie zawarto **Regionalne Porozumienie Południowego Pacyfiku o Handlu i Współpracy (South Pacific Regional Trade and Economic Cooperation Agreement, SPARTECA)**. Tworzone jest ono przez 10 krajów Oceanii oraz dwa wysoko rozwinięte kraje Pacyfiku – Australię i Nową Zelandię. Pomimo dużych oczekiwań ugrupowanie to nie wpłynęło na rozwój gospodarczy państw tego regionu. Nie będzie to w ogóle możliwe bez większego zaangażowania ze strony Australii i Nowej Zelandii¹⁸.

Problemy współpracy gospodarczej i integracji występują też w działaniach organizacji o nazwie **Współpraca Gospodarcza Azji i Pacyfiku (Asia Pacific Economic Cooperation, APEC)**, powstałej w 1989 r. z inicjatywy byłego premiera Australii B. Hawke'a. Jej członkowie (obecnie 21 państw) postanowili prowadzić swoją działalność na bazie otwartego dialogu, respektując na równi poglądy wszystkich. Za najważniejsze cele działania APEC należy uznać dążenie do redukcji barier w handlu w rejonie Azji i Pacyfiku, tworzenie efektywnych gospodarek oraz popieranie polityki proeksportowej. Istotne dla ich realizacji były decyzje podjęte na szczycie w Bogor w Indonezji w 1994 r. Przedstawiono na nim wizję wolnego i otwartego handlu oraz inwestycji w regionie do 2010 r. dla gospodarek rozwiniętych i do 2020 r. dla krajów rozwijających się. Na kolejnych spotkaniach precyzowano cele działania, dostosowując je do sytuacji na arenie międzynarodowej. Na spotkaniu w Bangkoku w 2004 r. za priorytety APEC uznano następujące problemy¹⁹: pro-

¹⁸ E. Oziewicz, wyd. cyt., s. 231.

¹⁹ www.apec.org.

mowanie liberalizacji handlu i inwestycji, zwiększenie poziomu bezpieczeństwa społecznego oraz wykorzystanie organizacji APEC do pomocy ludziom i społeczeństwom w osiągnięciu korzyści z globalizacji.

Ze względu na to, że na kraje członkowskie APEC przypada około 60% światowego PKB i 47% światowej wymiany handlowej, a współpraca pomiędzy jego członkami rozszerza się o nowe obszary, należy sądzić, iż rola tego ugrupowania w globalnej gospodarce będzie stopniowo wzrastała.

N. Munakata wymienia trzy główne przyczyny wzrostu zainteresowania współpracą regionalną w Azji w XXI w. Pierwsza to traktowanie regionalizmu jako szansy na obronę przed negatywnymi, zewnętrznymi w stosunku do regionu zjawiskami, napięciami i szokami (*defensive regionalism*). Kryzys azjatycki 1997 r. wyraźnie przyspieszył działania w zakresie stworzenia podstawy skutecznej kooperacji (głównie finansowej i walutowej) w regionie. Drugą przyczyną to rosnąca współzależność gospodarek azjatyckich wymuszająca redukcję kosztów transakcyjnych związanych z barierami handlowymi. Intensywna międzynarodowa kooperacja gospodarcza na poziomie rynkowym oddolnie zmusza decydentów politycznych do stworzenia mechanizmów przezwycięzania problemów, jakie mogą stać na jej drodze. Trzeci wymieniany impuls do regionalizacji to silna konkurencyjność w ramach regionu. Poszczególne kraje konkurują ze sobą o te same rynki zbytu oraz o przyciągnięcie inwestycji zagranicznych. Integracja może uczynić region bardziej atrakcyjnym dla inwestorów i stworzyć bazę dla zsynchronizowanej liberalizacji handlowej ułatwiającej dostęp do zagranicznych rynków zbytu²⁰.

Oczywiście azjatycki proces integracji napotyka wiele przeszkód. Duża różnorodność krajów w omawianym obszarze świata nie sprzyja wypracowywaniu wspólnych celów i odpowiadających wszystkim form współpracy. Silna zależność od innych regionów świata (głównie od USA) powoduje, że konieczne staje się uwzględnianie w strategiach rozwoju koncepcji, które nie muszą odpowiadać specyfice regionu i jego charakterowi społeczno-politycznemu, tym bardziej że dominuje tu niechęć do rozwoju instytucji regionalnych przejmujących kompetencje decyzyjne poszczególnych państw. W cenie jest podejście pluralistyczne opierające się na szukaniu konsensu we wdrażaniu nowych koncepcji współpracy i autonomii politycznej poszczególnych krajów. Wydaje się jednak, że integracja regionu prędzej czy później wymusi stworzenie silniejszych i sprawniejszych instytucji regionalnych²¹.

W literaturze przedmiotu rozważania na temat charakteru (i przyszłości) regionalizmu w rejonie Azji i Pacyfiku koncentrują się wokół czterech głównych kwestii²²:

---

²⁰ N. Munakata, *Regionalization and Regionalism: The Process of Mutual Interaction*, RIETI Discussion Paper Series 04-E-006, Tokyo 2006.

²¹ J. Misala, *Wymiana międzynarodowa i gospodarka światowa. Teoria i mechanizmy funkcjonowania*, SGH, Warszawa 2005, s. 434-435.

²² B. Drelich-Skulska (red.), *Azja-Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu*, AE, Wrocław 2007, s. 52.

1) usuwania barier handlowych poprzez bilateralne porozumienia o wolnym handlu (*free trade agreements*) i partnerstwie ekonomicznym (*economic partnership agreements*) oraz poprzez utworzenie regionalnej strefy wolnego handlu (*free trade area, regional trade agreement*),

2) dominującej roli międzynarodowych łańcuchów produkcji w regionie (*international production networks*),

3) koncepcji regionalnej współpracy dotyczącej rynków finansowych (integracji monetarnej, unii walutowej), będącej odpowiedzią na kryzys 1997 r. i próbą zapewnienia stabilności sektora finansowego w regionie,

4) przebiegu, perspektyw i zakresu procesu instytucjonalizacji współpracy regionalnej.

5. Podsumowanie

Dotychczasowe doświadczenia dotyczące wzajemnej współpracy regionalnej krajów rozwijających się wskazują, że próby tworzenia podstawowych ugrupowań integracyjnych, takich jak strefy wolnego handlu czy wspólny rynek, natrafiały na wiele przeszkód i były nietrwałe. Decydowały o tym czynniki zarówno ekonomiczne, jak i polityczne. Próby integracyjne o regionalnym charakterze nie przyniosły większych efektów w rozwiązywaniu podstawowych problemów krajów słabo rozwiniętych, takich jak ubóstwo, niedożywienie czy skuteczna walka z klęskami żywiołowymi i chorobami. Przede wszystkim nie doprowadziły do przyspieszenia ich rozwoju, a zwłaszcza zmniejszenia dysproporcji w wysokości produktu narodowego na jednego mieszkańca w stosunku do krajów wysoko rozwiniętych. Stosunkowo najlepsze rezultaty osiągnięto w przypadku grupy ASEAN. Wydaje się jednak, że w dużym stopniu było to wynikiem znacznego zaangażowania w tym rejonie Japonii. Duże nadzieje związane są także z działalnością APEC. Najsilniejsi członkowie tej organizacji (Australia, Japonia, Kanada czy USA) mogą odegrać istotną rolę w rozwoju słabo rozwiniętych członków tego ugrupowania (Peru, Wietnam). Na uwagę zasługuje również funkcjonowanie ugrupowań w Ameryce Łacińskiej: LAFTA i LAIA oraz MERCOSUR. Choć nie osiągnęły one znaczących rezultatów w rozwoju integracji metodami charakterystycznymi dla krajów rozwiniętych gospodarczo, to cechuje je jednak trwałość w dążeniu do pogłębiania wzajemnej współpracy w ramach ugrupowania.

Wydaje się, że integracja gospodarcza jest szansą rozwoju dla państw rozwijających się w sytuacji, gdy w proces ten włączają się kraje rozwinięte. Może to oznaczać ich aktywne członkostwo lub działania wspierające procesy integracyjne. Efektywność takiego podejścia potwierdzają funkcjonowanie NAFTA oraz proces rozszerzenia UE na kraje Europy Środkowej i Wschodniej.

Literatura

- Assessing Regional Integration in Africa*, Economic Commission for Africa, Addis Ababa 2004.
- Bach D., *Regionalizm, integracja i transnarodowa regionalizacja w Afryce*, [w:] K. Jędrzejczyk-Kuliński, L. Kwieciński, B. Michalski, E. Stadtmüller (red.), *Regionalizacja w stosunkach międzynarodowych. Aspekty polityczno-gospodarcze*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.
- Bożyk P., Misala J., *Integracja ekonomiczna*, PWE, Warszawa 2003.
- Deska D., *Instytucjonalizacja regionalizmu afrykańskiego od OJA do Unii Afrykańskiej*, [w:] J.J. Milewski, W. Lizak (red.), *Stosunki międzynarodowe w Afryce*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2002.
- Drelich-Skulska B. (red.), *Azja-Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu*, AE, Wrocław 2007.
- Górzny P., *Unia Afrykańska – marzenie o zjednoczonej Afryce*, „Stosunki Międzynarodowe” 2005, nr 1-2.
- He D.B., *East Asian ideas of regionalism: A normative critique*, „Australian Journal of International Affairs” 2004, Vol. 58 (1).
- Misala J., *Wymiana międzynarodowa i gospodarka światowa. Teoria i mechanizmy funkcjonowania*, SGH, Warszawa 2005.
- Munakata N., *Regionalization and Regionalism: The Process of Mutual Interaction*, RIETI Discussion Paper Series 04-E-006, Tokyo 2006.
- Nawrot K.A., *Integracja regionalna z perspektywy Azji Południowo-Wschodniej i Ameryki Łacińskiej*, [w:] M.F. Gawrycki (red.), *Ameryka Łacińska w regionie Azji i Pacyfiku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Ndiaye B., *Od Organizacji Jedności Afrykańskiej do Unii Afrykańskiej*, [w:] A. Żukowski (red.), *Z problemów społeczno-politycznych Afryki Subsaharyjskiej*, t. 1, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2004.
- Overview of COMESA*, www.comesa.int (pobrano 30.12.2008).
- Oziewicz E. (red.), *Procesy integracyjne we współczesnej gospodarce światowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Rymarczyk J., Wróblewski M. (red.), *Pozaeuropejskie ugrupowania integracyjne*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław 2006.
- Soldaczuk J., Kamecki Z., Bożyk P., *Międzynarodowe stosunki ekonomiczne. Teoria i polityka*, PWE, Warszawa 1987.
- Soldaczuk J., Misala J., *Historia handlu międzynarodowego*, PWE, Warszawa 2001.
- www.apec.org.

ECONOMIC INTEGRATION AS A DEVELOPMENT CHANCE FOR THE THIRD WORLD COUNTRIES IN THE GLOBAL ECONOMY

Summary: The 1990 initiated a new period in economic integration processes of developing countries, both in Latin America and in south-eastern Asia and Africa. In Latin America the expression of changes was an intensification of economic cooperation, revitalization of existing economic groups and creating new ones. In south-eastern Asia the character of ASEAN changed, and increasing economic cooperation became a top priority, which resulted in increasing the region's international competitiveness. On the other hand, processes of economic integration initiated in Africa aim at increasing the international political power of African countries, i.e. strengthening their participation in international labour division, and, as a result, enhancing economic development. However, activities that have been so far undertaken in the Dark Continent do not bring the expected economic effects.